

УМОВИ ВІЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ АВТОРСЬКОГО ПРАВА І СУМІЖНИХ ПРАВ

Згідно з міжнародним та національним законодавством суб'єкти авторського права і суміжних прав наділені виключними майновими правами, а тому використання об'єктів цих прав іншими особами може здійснюватися лише з дозволу зазначених суб'єктів. Водночас, відповідно до законодавства визначені випадки, коли використання може здійснюватися без дозволу та без виплати винагороди, цілком легально. Вони дістали назву «обмеження майнових прав», «правомірного використання» або «вільного використання». **Правове забезпечення** вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав здійснюється за певних умов.

У Словнику української мови, визначення терміну «умови» має декілька значень. Пояснюється це тим, що наведений термін має широке застосування в різних галузях. Так, стосовно досліджуваної тематики, «умова» може визначатися як: «Необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь. Правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь. Правила, вимоги, виконання яких забезпечує що-небудь. Сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь» [1]. Зважаючи на наведені визначення, **умовами** вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав вважаються вимоги, визначені законодавством, яких повинні дотримувати будь-які особи у разі такого використання. Згідно з приписами Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2] та Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон) [3] вільне використання можливе за умов:

1) правомірного оприлюднення об'єктів авторського права і суміжних прав;

2) використання об'єктів авторського права і суміжних прав лише у випадках, передбачених законом, які є вичерпними;

3) дотримання особистих немайнових прав.

Крім того, вільне використання не повинно завдавати шкоди використанню об'єктів авторського права і суміжних прав і не обмежуватимуть безпідставно законні інтереси суб'єктів цих прав (ч. 6 ст. 15, ч. 3 ст. 42 Закону).

У цій роботі, зупинимося більш детально на трьох перелічених умовах.

Випадки вільного використання стосуються правомірно оприлюднених об'єктів авторського права і суміжних прав. Оприлюднення (розкриття публіці) твору визначається як здійснена за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав дія, що вперше робить твір доступним для публіки шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо. Отже ключовим положенням цього визначення є те, що дія, яка вперше робить твір доступним для публіки, може бути здійснена за згодою суб'єкта авторського права. Стосовно питання правомірності оприлюднення, то, наприклад, у Великому юридичному словнику поняття «правомірність» визначається як «відповідність явищ соціального життя (діяльності або результатів діяльності суб'єктів права) вимогам і дозволам, що містяться в нормах права державної волі. Втілюється не лише безпосередньо в поведінці суб'єктів права, але й в таких юридичних документах, як нормативні акти, акти застосування права (наприклад, судові рішення або вироки). Правомірність виключає яке б то не було відхилення від приписів права; протилежність її – протиправність» [4]. Можливо зробити висновок, що протиправне оприлюднення об'єктів авторського права і суміжних прав, є порушенням прав суб'єктів авторського права і суміжних прав, а відтак, вільне використання таких об'єктів вважається також порушенням. Як зазначає О.П. Сергеев «якщо твір ще не зроблено автором доступним до загального відома чи коли це здійснено без його згоди, твір може використовуватися лише з дозволу автора» [5].

Крім того, вільне використання об'єктів авторського права і суміжних прав стосуються особливих випадків, що визначаються виключно законом.

Розширення таких випадків може спричинити погіршення законних прав та інтересів творців. Усвідомлюючи це, законодавець зазначив, що перелік вільного використання є вичерпним. Про це вказано у ст. 21 Закону. Варто звернути увагу, що випадки вільного використання передбачені й в інших статтях, а саме: ст. 22-25, ст. 42 Закону. Однак, у цих статтях відсутні норми щодо обмеження переліку. Тому, з метою єдиного підходу до правового регулювання вільного використання об'єктів авторського права доцільно поширити норму, передбачену у ст. 21 Закону щодо вичерпного переліку, на інші відповідні положення Закону.

При будь-якому використанні, у тому числі й вільному, об'єктів авторського права і (або) суміжних прав, особи мають дотримуватися особистих немайнових прав (ст. 423, 438, 439 ЦК України, ст. 14, 38 Закону). Варто звернути увагу на ч. 1 ст. 42 Закону, згідно з якою передбачено, що використання об'єктів суміжних прав без згоди суб'єктів цих прав є можливим лише за умови дотримання особистих немайнових прав суб'єктів авторського права і суміжних прав, передбачених ст. 14 і 38 цього Закону. Водночас, щодо вільного використання об'єктів авторського права, передбачених ст. 21-25 Закону, такого положення не встановлено. Вважається, що це є упущенням у Законі, яке потребує нормативного врегулювання.

Крім того, згідно з ч. 2 ст. 444 ЦК України, ст. 21 Закону встановлено, що особа, яка використовує твір, зобов'язана зазначити ім'я автора твору та джерело запозичення. Як справедливо зазначає Р. Стефанчук «повноваження вказувати чи дозволяти вказувати своє ім'я у зв'язку з використанням твору є одним з основних повноважень автора в рамках цих прав. Адже саме це право дає можливість сповістити всім про автора (творця) відповідного об'єкту інтелектуальної власності» [6, с. 214]. Однак, право зазначити ім'я автора твору та джерело запозичення передбачене лише в ст. 21 Закону, та не враховане, зокрема, у ст. 23 цього Закону. Так п. 2 ст. 21 Закону та п. 1 ст. 23 Закону мають бути узгоджені між собою, адже положення цих статей стосуються вільного відтворення примірників для навчання. З метою єдиного підходу до правового

регулювання вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав, вважається за доцільне внести такі зміни до Закону:

1) абзац дванадцятий статті 21 Закону викласти в такій редакції:

«Перелік вільного використання творів, визначений цією статтею та статтями 22-25 Закону, є вичерпним.

Вільне використання творів, визначене цією статтею та статтями 22-25 Закону, є можливим лише за умови дотримання особистих немайнових прав авторів, передбачених статтею 14 цього Закону»;

2) пункт 1 статті 23 Закону викласти в такій редакції:

«відтворення із зазначенням імені автора і джерела запозичення уривків з опублікованих письмових творів, аудіовізуальних творів як ілюстрацій для навчання за умови, що обсяг такого відтворення відповідає зазначеній меті».

Таким чином, врахування наведених пропозицій у законодавстві дасть можливість привести у відповідність та узгодити між собою положення щодо вільного використання об'єктів авторського права і суміжних прав.

Література:

1. Умова. Словник української мови: в 11 томах: Том 10. – 1979. – Стор. 441. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/umova>.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11.– Ст. 461.
3. Закон України «Про авторське право і суміжні права», в редакції Закону від 11.07.2001 р. № 2627-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 32. – Ст. 1450.
4. Правомерность. Большой Юридический Словарь. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://pravo-slovar.narod.ru/p.htm>.
5. Сергеев А.П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. – М.:«Теис». 1996. – 704 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.pravo.vuzlib.org/book_z1047_page_23.html.

6. Стефанчук Р. Перспективы развития права интеллектуальной собственности в Украине (на примере личных неимущественных прав) // Право Украины. – № 7-8. – 2011.

Троцька Валентина Миколаївна – старший науковий співробітник та здобувач Науково-дослідного інституту інтелектуальної власності НАПрН України